

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Değer Öğretiminin Amaçları -Nitel Bir Araştırma-

Yrd. Doç. Dr. Muhammed Esat ALTINTAŞ*

Atıf / ©- Altıntaş, M.E. (2016). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Değer Öğretiminin Amaçları -Nitel Bir Araştırma-, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 193-209.

Öz- Değer öğretimi konusunda son yıllarda dünyada ve özelden ise Türkiye’de değerlere ve değer öğretimine yapılan vurgu ön plana çıkmıştır. Okul, öğrencilerin farklı gelişim alanlarında olduğu kadar ahlaklı bireyler olarak yetişmelerinde de önemli bir kurumdur. Bu yüzden öğrencilerin değerleri kazanması ve onların ahlaki gelişimlerini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmeleri noktasında okullardan da katkı beklenmektedir. Bu konudan hareketle diğer derslerle birlikte İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgi dersi öğretim programında değer öğretimine yer verilmiştir. İşte bu çalışmanın amacı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin değer öğretimini amaçlarına yönelik görüşlerini tespit etmektir. Bu çalışma nitel araştırma modeline uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayandırılmıştır ve bu çerçevede 24 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeniyle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler “betimsel analiz” tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Son olarak betimlenen verilerden elde edilen bulgular, ilgili literatürden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada öğretmenlerin bir kısmının toplumsal amaca vurgu yapıp bireysel amacı ihmal ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, değer, değer öğretimi

§§§

Makalenin gelişi 15.07.2016; Yayına kabul tarihi: 13.12.2016

* Erciyes Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: maltintas@erciyes.edu.tr

1. Giriş

Son yıllarda dünyada değer odaklı bir öğretim anlayışı giderek yaygın hale gelmekte ve değerlerin tek bir dersle değil bütün derslerin işbirliği ile nasıl verileceği tartışılmaktadır. Bu çerçevede diğer derslerle birlikte İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında da değerlere ve değer öğretimine doğrudan yer verilmesi düşünülmüştür (Kaymakcan, 2007: 4). Değer öğretiminde tüm derslerin işbirliği önemli olmakla birlikte, amaç ve konuları dinin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına göre şekillenen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, temel ahlaki değerlerin kazandırılmasında daha önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Nitekim 18. Milli Eğitim Şurasının sonuç bildirisinde de “Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.” (MEB, 2010: 12) denilerek hem bu dersin değer öğretimindeki önemine ve işlevine vurgu yapılmış hem de bu dersin değer öğretiminde daha etkin kılınması gerektiğine işaret edilmiştir.

İlköğretim DKAB dersinde değer öğretilmesiyle ilgili geçerli öğrenmeleri sağlama ve istendik nitelikte davranış değişmelerini oluşturmada işlev gören birtakım öğeler vardır. Birbiriyle ilişkili olan ve değer öğretimini etkileyen bu temel öğeler şunlardır: Öğretmen, öğrenci, öğretim programı, öğrenme-öğretme ortamı, öğretim araç-gereçleri, yönetici ve çevre (Akyürek, 2009: 7; Erden, 1998: 52). Bu öğelerin uyum içerisinde işlevlerini yerine getirmeleri, değer öğretiminin hedeflerine ulaşılabilmesi açısından önemlidir.

İlköğretim DKAB dersi öğretim programında (MEB, 2010: 1) değerlere ve değer öğretimine doğrudan yer verilmesi önemli bir gelişme olmakla birlikte DKAB dersi öğretmenlerine göre değerlerin nasıl algılandığı ve değer öğretiminin amaçlarının ne olduğu daha önemlidir. Zira öğretmenlerin öğretim anlayış ve becerilerinin niteliği öğretim programının etkili biçimde uygulanmasında belirleyicidir. Bir öğretim programının başarısı büyük ölçüde öğretmenlerin programı benimsemelerine ve programda belirlenen amaçlar doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirmelerine bağlıdır. Okulda yapılan değer öğretiminin sağlıklı bir şekilde sürdürülüp sürdürülmediği ve amaçlarına ulaşip ulaşmadığının belirlenmesi için, İlköğretim DKAB dersi öğretmenlerinin değer öğretilmesine ilişkin görüşlerinin, deneyimlerinin ve uygulamalarının ortaya çıkarılması gerekir. İşte bu ihtiyaçtan hareketle, araştırmanın temel problemini, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin gözüyle değer öğretiminin amaçları nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır.

Değer öğretiminde birçok amaçtan söz edilmekle birlikte bu çalışmada bireysel ve toplumsal olmak üzere temelde iki amaç esas alınarak değerlendirme yapılacaktır. Değer öğretiminin bireysel amacı, ahlaki değerleri öğrenciye hazır olarak sunmak değil, öğrencilerin ahlaki değerleri tanımlarını, öğretime söz konusu edilecek ahlaki değerleri anlamalarını ve kendi değerleri haline getirmelerini kılavuzlamaktır. Değer öğretiminin toplumsal amacı ise, sağlıklı bir toplum yapısı oluşturulmasına, bireylerarası olumlu ilişkilerin geliştirilmesine ve toplumun bütün üyelerinin birlikte huzur ve mutluluk içinde yaşmalarına katkı sağlamaktır (Akyürek, 2004a: 187; Aydın, 2012: 16; Ekşi & Katılmış, 2011; Halstead & Pike, 2006; Halstead & Taylor, 2000: Schuitema, Dam, & Veugelers, 2008: 71). Değer öğretiminin amacının bireysel veya toplumsal işlevi üzerinden belirlenmesi, doğrudan değer öğretimiyle ilgili uygulamaları da ilgilendirmektedir. Değer öğretiminin toplumsal amacı temel olarak ele alınırsa, değer öğretiminin de toplum için önemli ahlaki değerlerin öğrenilmesini kılavuzlama sorumluluğu vardır. Şayet değer öğretimi bireysel düşünme ve seçim işi olarak ele alınırsa değer öğretiminin amacı da bireysel düşünme ve seçim için olmazsa olmaz bilgi ve becerilerin bireylere kazandırılarak bireyin kendine özgü ahlaki tecrübesini oluşturmasına yardımcı olmaktır (Chazan, 1985: 2). İlköğretim DKAB Öğretim Programında da değer öğretiminin bireysel ve toplumsal amaçlarına yer verilmektedir. Değer öğretiminin bireysel amaçları programda şöyle ifade edilmektedir: “Öğrencilerin Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları arasında ifadesini bulan milli, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemeleri ve bunları davranış haline getirmelerini sağlamak” (MEB, 2010: 10), “Öğrencilerin ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olmalarını; öğrenilen ahlaki değerleri içselleştirmelerini sağlamak” (MEB, 2010: 11) ve “Öğrencilere dürüst ve güvenilir bir insan olmayı öğretmek.” (MEB, 2010: 17). Değer öğretiminin toplumsal amaçları ise programda şu şekilde ortaya konulmaktadır: “Toplumda bir arada yaşama bilincine ulaşılmasına katkı sağlamak” (MEB, 2010: 2), “Toplumda zor durumda olanlara, kimsesizlerin ve engellilerin sorunlarına karşı duyarlı olunmasını sağlamak” (MEB, 2010: 17), “Toplumsal olarak yaşanan dini ve ahlaki davranışları tanıtmak” (MEB, 2010: 13), “Dinî ve millî bayramların, toplumu birleştiren temel değerlerden olduğunu kavratmak” (MEB, 2010: 13), “Toplumsal barış için milli, ahlaki ve dini değerlerin önemini, barış içinde yaşamayı öğretmek” (MEB, 2010: 17). Hem bireysel hem de toplumsal amaç değer öğretiminde olması gereken amaçlardır; fakat burada öncelikli ve önemli olan bireysel amaçtır. Çünkü değerleri sorgulayıp anlamlandıracak ve onlardan öncelikle yararlanacak olan bireyin bizatihi kendisidir (Aydın, 2012a: 30). Toplumsal

amaçta ifade edilenler, ahlaki değerlerini kendi iç dünyasında inşa edebilen bireylerin bilinçli eylemleri sonucunda kolaylıkla gerçekleşebilir. İlköğretim DKAB programı geliştirilirken de birey bilincinin geliştirilerek toplumsallaşmaya ve toplumsal duyarlılığa ulaşılması hususu dikkate alınmıştır (MEB, 2010: 12).

2. Yöntem

2.1. Desen

Öğretmenlere göre değer öğretiminin amaçlarının neler olduğunu tespit etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlayan bu araştırma nitel desen üzerine kurgulanmıştır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak öğretmenlerin çeşitli özelliklerini ve onlara göre değer öğretiminin amaçlarının neler olduğunu tespit etmeye yönelik yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır.

2.3. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu belirlemek için nitel araştırma modelinde yer alan “amaçlı örneklem seçme tekniği” kullanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem seçme yollarından biri olan “maksimum çeşitlilik” örneklemesinden yararlanılmıştır. Bu araştırmaya 24 öğretmen katılımcı olarak seçilmiştir. Araştırmaya 15’i erkek 9’u kadın olmak üzere toplam 24 öğretmen katılmıştır. Görüşmeye katılan öğretmenlerin 9’u 1-5 yıl, 5’i 6-10 yıl, 3’ü 11-15 yıl, 2’si 16-20 yıl, 5’i ise 21 yıl ve üzeri mesleki hizmet süresine sahiptir. Öğretmenlerin mezuniyet durumu incelendiğinde, öğretmenlerin 4’ü Eğitim Fakültesi DKAB, 6’sı İlahiyat Fakültesi İDKAB, 1’i İlahiyat Yeni Lisans, 10’u İlahiyat Eski Lisans, 2’si Yüksek İslam Enstitüsü ve 1’i İlahiyat Ön lisans mezunudur. Öğretmenlerin lisansüstü eğitim durumu incelendiğinde, 12 öğretmen yüksek lisans eğitimi almıştır. Ayrıca, öğretmenlerin 19’u devlet okulunda ve 5’i ise özel okulda görev yapmaktadır.

2.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmamızda nitel araştırma tekniklerinden “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğinin tercih edilmesinin nedeni, araştırmamızın kuramsal çerçevesinin temel boyutlarının önceden oluşturulmuş olmasıdır. Araştırmamızda nitel verilerin analizinde NVivo 10 adlı program kullanılmıştır. Araştırmamızda nitel verilerin analizinde öncelikle görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilen veriler Word belgesi olarak bilgisayara kayıt edildik-

ten sonra NVivo 10 nitel veri analizi programına tek tek aktarılmıştır. Araştırmamızda mülakat ve gözlem verilerinin Nvivo 10'da analizi yapılmadan önce öğretmenlerin mülakatta ne demek istedikleri ve gözlemlerde ne yaptıkları bütüncül olarak anlamaya çalışılmıştır. Araştırmamızda, görüşülen öğretmenlerin görüşlerini aynen yansıtmak amacıyla, kod isimlerin kullanıldığı ve tırnak içine yerleştirilen 'aynen alıntılara' sık sık yer verilmiştir. Görüşme verilerinden aynen alıntılar yapılırken görüşmecinin kod ismi verilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin kimliklerinin gizli tutulması için öğretmenlere Ö1, Ö2, Ö3... şeklinde kodlar verilmiştir. Bulguları raporlaştırırken, her katılımcının söylediğine tek tek yer verilmemiştir. Zira onlar farklı şekilde ifade etmelerine rağmen birbirine yakın noktalara temas etmektedirler. Çünkü alıntıların işlevi, sadece bir kişinin görüşlerini ve tecrübelerini göstermek değil aksine aynı düşünceleri paylaşan insan gruplarını temsil etmek için o alıntılara yer vermektir. Elde edilen bulgular aynen alıntılar şeklinde ortaya konduktan sonra, araştırmacı bu bulgularla ilgili yorum ve açıklamalarda bulunmuştur. Çünkü araştırmacının yorumlarının, aynen alıntılarla desteklenmesi yorumların inandırıcılığını artırabilir. Bulguların yorumlanması aşamasında konuyla ilgili literatürden önemli ölçüde yararlanmaya çalışılmıştır. Bunun için araştırmada bulgular betimlendikten sonra ilgili literatürden alıntılar yapılarak ve sık sık aynen alıntılara göndermeler yapılarak bulgular anlamlandırılmaya çalışılmıştır, neden-sonuç ilişkileri irdelenmiş, bir takım sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçların, diğer araştırma sonuçlarıyla ne derece uyumlu veya çeliştiğine işaret edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmamıza katılan öğretmenlerin değer öğretiminin amaçları konusundaki görüşlerini tespit etmek amacıyla kendilerine, mülakatta *"İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerlerin öğrencilere kazandırılmasına yönelik çalışmalarınızda neleri amaçladınız?"* sorusu yöneltilmiştir. Araştırmamıza katılan öğretmenlerin mülakatlardaki değer öğretiminin amaçlarına ilişkin ifadeleri bireysel ve toplumsal amaç olarak iki ayrı tema altında analiz edilmiştir. Bu kategoriyle ilgili olarak öğretmenlerin her birinin hangi temalara değindiğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için Tablo 1'e bakılabilir. Her ne kadar araştırmamızdaki bazı öğretmenler 'dini amaç' olarak ifade edilebilecek görüşler dile getirseler de aslında onlar bireye veya topluma dönük amaçtan bahsetmektedirler. Bu durum, aynı örneklem grubuyla yapılan *'İlköğretim DKAB dersi ile Değer Öğretiminin İlişkisine Dair Öğretmenlerin Görüşleri-Nitel Bir Araştırma'* adlı çalışmamızda (Altıntaş, 2015: 225-237) ortaya çıkan verilerle birlikte düşünüldüğü zaman daha net anlaşılacaktır. Söz konusu çalışmada öğretmenler

ahlakî dinin içerisinde gördüklerini ve değer öğretiminin de din öğretiminin altında yer alması gerektiğini ifade etmişlerdi (Altıntaş, 2015: 225-237). Buradan öğretmenlerin, 'iyi insan' ve 'iyi toplum' derken kastettiklerinin daha çok kaynağını dinden alan ahlakî değerlere sahip birey (Müslüman dindar) ve toplum (Müslüman toplum) olduğu öne sürülebilir. Yani öğretmenlerin, değer öğretiminde seküler bir varsayımla bireysel veya toplumsal amaca değinmekten ziyade dini bir varsayımla bireysel veya toplumsal amaca vurgu yaptıkları söylenebilir. Nitekim vahye dayalı dinlerin ana gayesi de ahlakî bir birey ve toplum vücuda getirmektir. Hz. Muhammed'in "ben ahlakî güzellikleri tamamlamak için gönderildim" sözü, bu gayeyi açık bir şekilde dile getirmektedir (Aydın, 1987: 239). Bundan dolayı, bu kategori altında 'dini amaç' şeklinde ayrı bir tema oluşturulmamıştır. Bu kategoride değer öğretiminin amaçlarını bireysel ve toplumsal amaç olarak iki ayrı tema altında analiz etmiş olmamıza rağmen, aslında değer öğretiminin her iki amacı da birbiriyle ilişkilidir. Örneğin öğrencilerin ahlakî gelişimini artırmayı amaçlayan bir değer öğretiminde, toplumun da kaliteli olmasına katkı sağlanmış olunacaktır.

Tablo 1. Öğretmenlerin Değer Öğretiminin Amaçlarına İlişkin Görüşleri

	Toplumsal Amaç	Bireysel Amaç
Ö1	✓	✓
Ö2	✓	✓
Ö3	✓	✓
Ö4	✓	✓
Ö5	✓	-
Ö6	✓	-
Ö7	✓	✓
Ö8	✓	-
Ö9	✓	-
Ö10	✓	✓
Ö11	-	✓
Ö12	-	✓
Ö13	-	✓
Ö14	-	✓

Ö15	✓	-
Ö16	✓	-
Ö17	✓	✓
Ö18	✓	✓
Ö19	✓	-
Ö20	-	✓
Ö21	✓	-
Ö22	✓	✓
Ö23	-	✓
Ö24	✓	-
%	75	62.5

3.1. Toplumsal Amaç

Değer öğretiminin amaçları kategorisinde yer alan birinci tema, *toplumsal amaçtır*. 18 öğretmen (%75), değer öğretiminin toplumsal amacına değinmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Toplumsal huzuru, bütünleşmeyi ve düzeni sağlamak için yapıyoruz.”(Ö6)

“Sonuçta siz topluma yetiştiriyorsunuz bu çocukları. Topluma mal olacak bir birey yetiştiriyoruz.”(Ö7)

“Yanlış bir zihniyetle yetişen çocuk gittiği her yeri kirletecektir, toplumun başına bela olacaktır. Değerler kazandırılmış bir şekilde sosyal hayata girdiği zaman her şey güzelleşecektir.”(Ö17)

“Bu değerlerin kazandırılması tamamen çocuğun topluma kazandırılması demektir. O değerlerin kazandırılması gerekiyor ki düzgün öğretmenler yetişsin, iyi doktorlar yetişsin. Toplumun düzgün olabilmesi için belirli değerleri kavraması gerekiyor.” (Ö19)

“Toplumun düzenini, suç oranların azaltılmasını, insanların toplumda bir arada mutlu yaşamasını sağlamaktır.” (Ö2)

“Eğitim de insanı topluma uyumlu hale getirmeyi hedefler. Öyleyse toplumun bir parçası olan değerlerin insanlara aktarılması bireyin toplum-sallaşması için önem arz eder.”(Ö21)

“Toplum içindeki bölünmüşlüğü veya bölünmeye sebebiyet verecek etkenlerin etkisiz kalmasını sağlamak için yapıyorum.” (Ö3)

“Okul, bir sosyal yaşam alanıdır. Farklı gruplardan insanlar geliyor. Kürdü, Türkü, Alevi, Çerkez’i... Ve çocuklara belli ahlaki değerler kazandırmamız gerekiyor. Birbirlerine olan davranışlarının olumlu yönde seyredebilmesi için.”(Ö4)

“Mutlu ve huzurlu bir toplumun oluşmasına katkı sağladığı, iyi ve güvenilir toplumda yaşamaları için yapıyorum.” (Ö9)

“Toplumda ahlaklı millet yetiştirmek dinimizin hedefidir. Öğrencilerin toplumun huzur ve mutluluğunu temin etmelerini sağlamak amacımdır.” (Ö15)

“Doğruluk, dürüstlük, vatanseverlik, cömertlik, vb. değerlerin öğretiminde amacım birlik ve beraberliği sağlarken toplum içindeki bölünmüşlüğü veya bölünmeye sebebiyet verecek etkenlerin etkisiz kalmasını sağlamaktır.” (Ö3)

“Toplumdaki huzuru sağlamak, insani ilişkilerin iyi düzeyde olmasını hedefliyorum değerler eğitimiyle.” (Ö5)

Yukarıda yer alan Ö2, Ö3, Ö4, Ö6 kodlu öğretmenlerin ifadelerinde de örnekleri görüleceği üzere öğretmenlerin bir kısmının, ağırlıklı olarak “toplumsal bütünleşme, barış, huzur, dayanışma, uyum ve bireyler arası ilişkilerin güçlendirilmesi” gibi amaçlar üzerinde durdukları görülmektedir.¹ Toplumlar, varlıklarını sürdürebilmek, kendilerini toplumsal çözülmeden korumak ve bütün üyelerinin birlikte barış içinde yaşamalarını sağlamak için ortak değerlere ihtiyaç duymaktadırlar (Akıncı, 2005; Lickona, 1991: 20-21). Çünkü toplumda neyin iyi, neyin kötü olduğu hakkında ortak bir kanaat oluşmadığı zaman insanlar arasında düzen, işbirliği ve huzur olmayacaktır (Güngör, 1995: 18-19). Mesela bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de görülen etnik ve düşünce farklılığından kaynaklanan kutuplaşmalar, terör, uyuşturucu, rüşvet, soygun, yolsuzluk, alkol ve madde bağımlılığı gibi ahlaki sorunlar yüzünden toplum içerisindeki barış ve huzur zedelenebilmektedir (Aydın, 2011: 117). Zira toplumda doğruluk, dürüstlük, kardeşlik, sevgi, hoşgörü ve saygı gibi ahlaki değerlerin hâkim olması sağlanarak diyaloga dayalı barış toplumunun oluşturulmasında değer öğretiminin önemli bir işlevi vardır. Bu işlev önemli olmakla birlikte

¹ Başka bir araştırmada da öğretmenlerin bir kısmı, değer öğretiminin topluma dönük amaçlarına vurgu yapmıştır (Balci & Yelken, 2010: 87).

öğretmenlerin bu sorumluluğu nasıl yerine getirdikleri daha önemlidir. Saygı, sevgi, kardeşlik ve hoşgörü gibi toplumsal birlik ve beraberlik açısından son derece önemli olan ahlaki değerlerin, öğrenci merkezli bir anlayışla öğretilmesi yukarıda geçen ahlaki problemlerin asgariye indirilmesi veya yok edilmesi bakımından önemlidir.

Yukarıda yer alan Ö7, Ö17, Ö21 kodlu öğretmenlerin ifadelerinde de örnekleri görüleceği üzere öğretmenlerin diğer bir kısmı ise, değer öğretiminin toplumsal amacını, “çocukların topluma uyum sağlamalarına yardımcı olmak” şeklinde ifade etmiştir. Her birey içinde yaşadığı toplumun önem verdiği değerleri kazanarak sosyalleşebilmektedir. Böyle bir amaçla gerçekleştirilen değer öğretiminde, öğretmenler öğrencilere toplum için önemli ahlaki değerler üzerinde sorgulama, eleştirel değerlendirmeler yapma imkânı vermelidir, öğrencilerin ahlaki değerleri körü körüne kabul etmelerinin önüne geçmelidir (Aydın, 2012b: 25). ‘Topluma uyumlu hale getirme’ amacı altında öğrencilere çeşitli ahlaki değerler telkin edilmeye çalışılmamalıdır. Çünkü böyle bir değer öğretimi sonucunda toplumsal hayatın selameti için gerekli olan ahlaklı bireylerin yetişmesinin önüne geçilmiş olunacaktır. Çünkü değerlerin telkinini benimsemiş öğretmenlerin yaptığı değer öğretiminde, öğrencilerin çeşitli ahlaki değerleri içselleştirmelerinden ziyade ezbere bir takım malumatlar kazanılır. Bunun sonucunda toplumsal amaçta ifade edilen amaçlara ulaşmak mümkün olmayabilir.

Araştırmamızda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun (%75), değer öğretiminin toplumsal amacına değinmeleri, karakter eğitimi yaklaşımını savunanların toplumsal amaca vurgu yapmalarıyla benzerlik taşımaktadır. Karakter eğitimi açısından da toplumsal birliktelik ve sosyal istikrar merkezi öneme sahiptir (Mesa, 2003: 65, 99). Karakter eğitiminin gerekliliğini savunanlara göre, modern toplumlar hızlı bir ahlaki çöküş içerisinde. Sahtekârlık, uyuşturucu kullanımındaki artış, suç oranında grafiğin yükselmesi, cinselliğin küçük yaşlara düşmesi ve diğer ahlaki sorunların baş göstermesi, toplumdaki ahlaki erozyonun kanıtı olarak gösterilmiştir (Benninga, 1988; Kilpatrick, 1992; Lickona, 1993). Karakter eğitimi savunanlar söz konusu ahlaki problemlerin okul yaşındaki çocuklar arasında çok yaygın olduğunu belirtmektedir. Eğer okul toplumun bu sorunlarına eğilmez ve çocukların karakter gelişimini önemsemezse, bu sosyo-ahlaki problemler vahim sonuçlara yol açacaktır. Bunun nedeni ise belirli ahlaki erdemlerin gelecek nesillere aktarılmasının ihmali veya tamamen terk edilmesi olarak görülmektedir. Tek çözüm yolu, güçlü karakteri oluşturan erdemlerin çocuklarda inşa edilmesidir (Mesa, 2003: 110-111). Lickona’ya

(1991: 45) göre eğer ahlaki erdemler bireylerde bilişsel, duyuşsal ve devinışsel düzeylerde bulunmazsa erdemli bir toplumun oluşması zordur. Bir diğer deyişle toplumun fertlerinin benimsediği ortak erdemler olmazsa ve bunlar gelecek nesle öğretilmezse toplum varlığını kaybedecektir. Ryan ve Bohlin (1999: 12), bireyin karakter gelişiminde toplumun rolünü şu şekilde ifade etmektedirler: “Bireyin karakter gelişimi, sosyal bir faaliyettir. Birey insani ilişkiler açısından oluşan sosyal çevre içerisinde vardır ve yetişmektedir. Bizim bu insani ilişkiler ağında temasa girdiğimiz insanlar, karakterli bireyler olmamıza katkı sağlamaktadırlar.” Bundan dolayı karakter eğitiminde toplumsal amaç, bireyin karakter gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Mesa, 2003: 124).

Öğretmenlerin değer öğretimin amacına yönelik görüşleriyle, değer kavramından ne anladıkları arasında bir ilişki vardır. Zira araştırmamızdaki öğretmenler değer öğretiminin amaçlarını ortaya koyarken, değer kavramının tanımından hareket etmiş olabilirler. Nitekim öğretmenlerin değer kavramını tanımlamalarını ortaya koymaya çalışan başka bir çalışmada değer kavramını toplumsal işlevi üzerinden tanımlayan öğretmenlerin, değer öğretiminin amaçları arasında da ‘toplumsal amaca’ yer verdiklerinin sonucuna ulaşılmıştır (Altıntaş, 2014: 573–582). Bu durum, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun değer kavramını tanımlamalarıyla kendilerine göre değer öğretiminin amaçları arasında tutarlılık olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmamızda yer alan öğretmenlerin bir kısmının değer öğretiminin toplumsal amacına değinmeleri, İlköğretim DKAB dersinin öğretim programında yer alan toplumsal amaçlardan (MEB, 2010) haberdar oldukları şeklinde yorumlanabilir.

3.2. Bireysel Amaç

Değer öğretiminin amaçları kategorisinde yer alan ikinci tema, *bireysel amaçtır*. 15 öğretmen (%62.5), değer öğretiminin bireysel amacına değinmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Bir bireyin değeri anlamlandırarak hayata geçirmesidir. Onları kişilik haline getirmesidir.”(Ö3)

“Değerler eğitiminde “niçin çöpe atmamamız gerekir?, niçin yalan söylemememiz gerekir?” gibi öğrencilerin kendisini denetleyen birisi olmadığı zaman da gerekçelendirip uygulamalarını sağlayacak tedbirler almak amacımdır.” (Ö1)

“Bireyin kendisini tanıması amaçtır bence. Çünkü kendini tanımayan bir insan bir değer oluşturamaz. Neyi nerde nasıl yapacağını bilmesi kendisini tanımaktan geçer. Bu ise değerleri tanıması ve kendine yakışan değerleri bilinçli ve istekli bir şekilde seçmesi ile mümkündür.” (Ö3)

“Çocuğun kişilik, ahlaki gelişimini sağlamak ve davranışlarının öznesi olan bireyleri yetiştirmektir.” (Ö4)

“Değere göre hayatı yaşamının gerçekten önemli olduğunu öğrenciye fark ettirmek ve o değeri her yerde, her ortamda savunabilecek, o değeri bütün olumsuzluklara rağmen davranışlarına yansıtabilecek bir kıvama getirebilmek ve bu konuda öğrencilere kılavuzluk yapmaktır.”(Ö11)

“Genel anlamda iyi bir insan olsun, ahlaki düzgün olsun, değerlerine sahip çıksın istiyoruz. Çünkü değerler insanların davranışlarını yön verdiği için davranışları eğitmeye çalışıyoruz.” (Ö13)

“Değerler eğitimi verme amacım, öğrencilerin ahlaklı ve dürüst olmalarını sağlamaktır. Öğrencilerime söylüyorum, belki okumayabilirsiniz ama simitçi olacaksanız da en dürüst simitçi siz olacaksınız derim. Temel ahlak kazandırmaktır; yalan söylemeyen, kendisine ait olmayan parayı bulunduğu zaman getiren, vs.” (Ö18)

“İyi birey yetiştirmek yani güzel ahlaklı birey yetiştirmek benim temel hedefimdir; mesela yalan söylemeyen, hırsızlık yapmayan, dürüst olan bir birey yetiştirmektir.” (Ö2)

“Şu anda gençliğin durumuna baktığımızda hiç iç açıcı bir durum yok ortada. Bunun nedeni de gençliğin dini ve ahlaki değerlerden yoksun olmasıdır. Değerler eğitimi yapma amacım çocuklarımızı dinimizin önem verdiği ahlaki değerlerin şuurunda ve bilincinde olarak yetiştirmektir.” (Ö10)

“Dinin önemsemediği değerlere bağlı güzel ahlaklı insan kaliteli insandır. Öğrencilerim hem içsel manevi dünyalarında hem kişilerle olan ilişkilerinde ahlaki değerlere uygun davranırlarsa ya da davranmadıklarında bile vicdanen kendilerini kötü hissederlerse ve bu hatayı bir daha yapmamaya karar verebilirlerse hedefime ulaşmışım demektir.” (Ö20)

“Yani değerler eğitiminde var olan sabır, cesaret, sözünde durma gibi değerler dinimizin en temel esaslarını teşkil ediyor. Potansiyel olarak bu değerler insanın fitratında var, iyilik ve kötülük gibi meyiller yaratıcı tarafından insanın ruhuna bırakılmış, bunları açığa çıkarıp geliştirmek benim yaptığım değerler eğitiminin amacıdır.”(Ö12)

“Değerler eğitimi yapmamdaki amaç bireysel olarak dini ve ahlaki değerlerinde yetkin, haberdar, onları içselleştirmiş yani kendi hayatında uygulayan, böyle hani bilgi yığıcı değil de pratik hayatta uygulayabileceği şeyler, iyi bir insan, Müslüman olmasıdır.”(Ö17)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, 15 öğretmen (%62.5) değer öğretiminde amaçlarının, öğretime söz konusu edilen değerlerin öğrencilerin davranışlarına yansımaları sağlamak ve kişiliklerinin bir parçası haline getirmek olduğunu ifade etmişlerdir.² Araştırmamızda yer alan 15 öğretmenin, değer öğretiminin bireysel amacına değinmeleri, İlköğretim DKAB dersinin öğretim programında yer alan bireye dönük amaçlardan haberdar oldukları şeklinde yorumlanabilir (MEB, 2010). Bireylerin hayatlarını nasıl yaşayacaklarını belirleyen “nasıl bir hayat yaşamalıyım?” şeklindeki varoluşsal öneme sahip sorulara cevap bulma noktasında değer öğretimi büyük bir katkı sağlar (Aydın, 2011: 119; Lickona, 1991: 20-21). Çünkü insan hayatta anlam arayışı içerisinde olan bir varlıktır. Bu anlam arayışı sürecinde değerler, insan hayatına yön verecek temel etkenlerden biridir. Değerler hayatı anlayıp yorumlamada ve davranışların şekillenmesinde bireye rehberlik etmektedir. Yani bireyin değerlere sahip olması ile onun hayata anlam vermesi arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. İnsan dünyasında değerler kaybolduğunda yerine başka değerler koyamıyorsa, bu durumda bir anlam krizi ortaya çıkabilir (Akıncı, 2005: 7-11).

Yukarıda yer alan Ö3, Ö4 kodlu öğretmenlerin görüşlerinde örnekleri görüleceği üzere bazı öğretmenler, değer öğretiminin bireysel amaçlarını ifade ederken bireyin kişilik gelişimine değinmişlerdir. İnsanın kişiliğinin oluşumuna katkı sağlamada ahlaki değerler önemli bir yere sahiptir. Bireyin kişilik gelişimiyle, onun ahlaki değerleri edinmesi arasında ilişki vardır. Bireyin kişilik gelişimi, bireyin ahlaki değerleri kazanmalarıyla paralellik arz etmektedir. Dürüstlük, doğruluk, cömertlik gibi ahlaki değerlere sahip olma, aynı zamanda iyi kişilik özellikleri olarak da bilinir (Parks & Guay, 2009: 676). Bu yüzden öğrencinin ahlaki değerleri anlaması ve kendi varlığının unsurları haline getirmesi kişilik gelişimi açısından gereklidir. Böylece birey, hayatını daha iyi anlamlandırabilir, tutum ve davranışlarını da doğru istikamette yönlendirebilir. ‘Nasıl yaşamalıyım?’ konusunda bireyi yönlendiren ahlaki değerlerin olmaması durumunda ise bireyde kişi-

² Başka bir araştırmada da öğretmenlerin bir kısmı, değer öğretiminin amaçlarını kişilik gelişimiyle irtibatlandırmıştır (Balcı & Yelken, 2010: 87).

lik problemleri kaçınılmazdır. Zaten birçok insanda görülen kişilik sorunlarının temelinde ahlaki belirsizlik vardır (Akıncı, 2005: 7-11; Güngör, 1995: 17).

Yukarıda yer alan Ö3, Ö4, Ö11, Ö13, Ö17 kodlu öğretmenlerin ifadelerinde örnekleri görüleceği üzere bazı öğretmenler, değer öğretiminin bireysel amaçlarını ifade ederken, öğrencilerin öğretimi yapılan değerleri davranışlarına yansıtmasına vurgu yapmıştır. Örneğin Ö3'ün ifadesinde açıkça görüleceği üzere değer öğretiminin amacı değerler üzerine öğrencilerin düşünmelerini sağlamak ve değerleri uygulamaya geçirmelerine katkıda bulunmak olarak ifade edilmiştir. Öğrencinin davranışlarının nasıl olması gerektiğine yön verecek ahlaki değerlere ihtiyacı vardır. Belirli bir değere sahip olma veya inanma, örneğin dürüstlük, uygun bir davranış ima eder. Bu durum, değerler ile davranış arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ima etmektedir (Powney, 1995: 3). Bir başka çalışmada da dürüstlük değerine sahip olan öğrencilerin, dürüstlük değerine sahip olmayan öğrencilere kıyasla sınavlarda kopya çekmeme eğiliminde olduğunun tespit edilmesi, değer-davranış ilişkisinin önemini göstermesi açısından anlamlıdır (Ambert, 1969). Değerin öğrenilmesiyle, bu değere uygun davranışların öğrencilerde ortaya çıkması arasında paralellik vardır. Fakat değer öğretiminin davranışlarında ortaya çıkması yapılan değer öğretiminin niteliğine bağlıdır. Eğer değer öğretiminin niteliği düşükse, öğretimi gerçekleştirilmeye çalışılan değer, bireylerin davranışlarını yönlendirmede etkisiz kalabilir. Oysa anlamlı öğrenmelerin hâkim olduğu değer öğretiminde değer-davranış arasındaki zıtlıklar daha az gözlenebilir. Birey değerlerle ilgili anlamlı öğrenmeler gerçekleştirdikçe, kendi ahlaki davranışlarını yönetme ve kontrol etme bilgi ve becerisini kazanabilecektir, bunun sonucunda ahlaki değerlere uygun bir şekilde davranacaktır (Akyürek, 2004a: 176; Aydın, 2011: 115-120). Karakter eğitimi savunanlar da öğrencilerde meydana gelen ahlaki çöküntünün nedeni olarak karakter zayıflığını görmüşlerdir. Onlara göre öğrencinin karakteri, benimsediği karakter özellikleriyle ilişkilidir. Bu yaklaşımı savunanlara göre kötü karakterli öğrenciler kötü karakter özelliklerine sahip olduğundan dolayı kötü davranış sergilemektedirler. Bunun aksine iyi karakterli öğrenciler, iyi karakter özelliklerini benimsediklerinde iyi davranış içerisinde bulunmaktadırlar (Lockwood, 2009: xiii). Bundan dolayı karakter eğitimi yaklaşımının temel bir amacı da öğrencilerin ahlaki değerleri içselleştirilmelerine kılavuzluk etmek, bu değerlere uygun davranış içerisinde olmalarını sağlamak ve bu sürecin temel bileşenini de “alışkanlık oluşturma (habit formation)” olarak

görmüşlerdir. Gerçekten de bu yaklaşımın, fikirlerinden istifade ettiği Aristo'ya göre de karakter eğitiminin temel amacı, alışkanlıklar vasıtasıyla erdemlere uygun davranışın bireyde ortaya çıkmasına kılavuzluk etmektir (Puka, 1994: 287).

4. Sonuç

Sonuç olarak araştırmamıza katılan 18 öğretmen (%72.5) değer öğretiminde toplumsal amaca ve 15 öğretmen (%62.5) ise bireysel amaca değinmiştir. Buradan araştırmamızda yer alan öğretmenlerin bir kısmının toplumsal amaca vurgu yapıp bireysel amacı ihmal ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, bazı öğretmenlerin değer öğretimi açısından bireyi ön plana çıkarmama eğiliminde olduklarını göstermektedir. Oysa değer öğretiminde bireysel amaç, toplumsal amaçtan daha önde gelmektedir. Ayrıca bireyin değerleri kazanması ve hayatına yansıtmasının, bireysel hayat açısından önceliğe sahip olduğu gerçeği hesaba katılınca, toplumsal amaca olan vurgunun bireysel amaçtan daha fazla olmasının, değer öğretimini gerçekleştiren öğretmenler açısından olumsuzluk olarak değerlendirilmesi mümkündür. 9 öğretmen (%37.5) ise, değer öğretiminin hem bireysel hem de toplumsal amacına değinmiştir. Bu durum, 9 öğretmenin, değer öğretiminin her iki amacından haberdar olduğunu göstermektedir. Bu, 9 öğretmenin diğer öğretmenlere nazaran, değer öğretiminin amaçlarını daha geniş ve etraflıca ele aldıkları şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlerin çoğunluğu ise (%62.5) değer öğretiminin amaçlarından birini zikredebilmiştir. Bu durum, öğretmenlerin çoğunluğunun değer öğretiminin amaçları konusunda sınırlı bir anlayışa sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Kaynakça

- Akıncı, A. (2005). *Hayatın Anlamı ve Din*. İstanbul: Yeni Akademi Yayınları.
- Akyürek, S. (2004). *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi: doğruluk kavramı örneği*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Akyürek, S. (2009). *Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Altıntaş, M. E. (2014). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Değer Kavramına Yükladıkları Anlamlar. *Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyum Kitabı* içinde (ss. 573–582). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Altıntaş, M. E. (2015). Öğretmenlerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile Değer Öğretiminin İlişisine Dair Görüşleri. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 225–237). İstanbul: İlmî Etüdler Derneği (İlem).
- Ambert, A.-M. (1969). *The relationship between values and behavior: an experiment*. [Ithaca, N.Y. Tarihinde adresinden erişildi /z-wcorg/.
- Aydın, M. (1987). *Din felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Aydın, M. Ş. (2012a). Ahlakın oluşumunda toplumun yeri. *Diyanet Aylık Dergi*, (259), 25–28.
- Aydın, M. Ş. (2012b). Ahlakın öznesi olarak birey. *Diyanet Aylık Dergi*, (257), 27–30.
- Aydın, M. Z. (2012). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Balcı, F. A., & Yelken, T. Y. (2010). İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Kavramına Yükladıkları Anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (39), 81–90.
- Benninga, J. S. (1988). An Emerging Synthesis in Moral Education. *Phi Delta Kappan*, 69(6), 415–18.
- Chazan, B. I. (1985). *Contemporary approaches to moral education: analyzing alternative theories*. New York: Teachers College Press.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Alkım yayınları.
- Güngör, E. (1995). *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Halstead, J. M., & Pike, M. A. (2006). *Moral and Citizenship Education - Learning through Action and Reflection*. New York: Routledge.

- Halstead, J. M., & Taylor, M. (2000). Learning and Teaching about Values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169–202.
- Henshel AM. (1971). The relationship between values and behavior: a developmental hypothesis. *Child Development*, 42(6), 1997–2007.
- Kaymakcan, Recep. (2007). *Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Kilpatrick, W. (1992). *Why Johnny can't tell right from wrong*. New York: Simon & Schuster.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: how our schools can teach respect and responsibility*. New York, N.Y.: Bantam.
- Lickona, T. (1993). The Return of Character Education. *Educational Leadership*, 51(3), 6–11.
- MEB. (2010). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mesa, J. (2003). *Reassessing Moral Education From The Perspective of The Predicament Between the Individual and the Community*.
- Parks, L., & Guay, R. P. (2009). Personality, values, and motivation. *Personality and Individual Differences*, 47, 675–684.
- Powney, J., & Scottish Council for Research in Education. (1995). *Understanding values education in the primary school*. Edinburgh: Scottish Council for Research in Education.
- Puka, B. (1994). *The Great Justice Debate: Kohlberg Criticism*. New York: Taylor and Francis.
- Ryan, K., & Bohlin, K. E. (1999). *Building character in schools: practical ways to bring moral instruction to life*. San Francisco: Jossey-Bass.

A Qualitative Study about Main Aims of Values Education According to Religious Culture and Ethics Teachers

Citation / ©- Altıntaş, M.E. (2016). A Qualitative Study about Main Aims of Values Education According to Religious Culture and Ethics Teachers, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 16 (2), 193-209.

Abstract- *Several countries and international organizations in 21st century and the National Education Ministry in Turkey in the last decade began to study in the field of values and values education. Because the need for values and their education has been felt more than ever in personal, social and global context. Values education in schools have important influence on the moral development of students. For this reason, the chapter of 'values education' was placed to the curriculum of the course called as Religious culture and Moral Knowledge in 2005. This study investigated the Religious Culture and Moral Knowledge teachers' perceptions on main aims of values education. Teachers' views are examined with regard to the problem of this study by conducting interviews with them. The study was based on voluntary participation. Twenty four teachers were interviewed. Findings were interpreted with the help of the related literature. According to the results, teachers emphasize social purpose and neglect individual purpose in values education.*

Keywords- *Religious Culture and Ethics Course, values, values education*